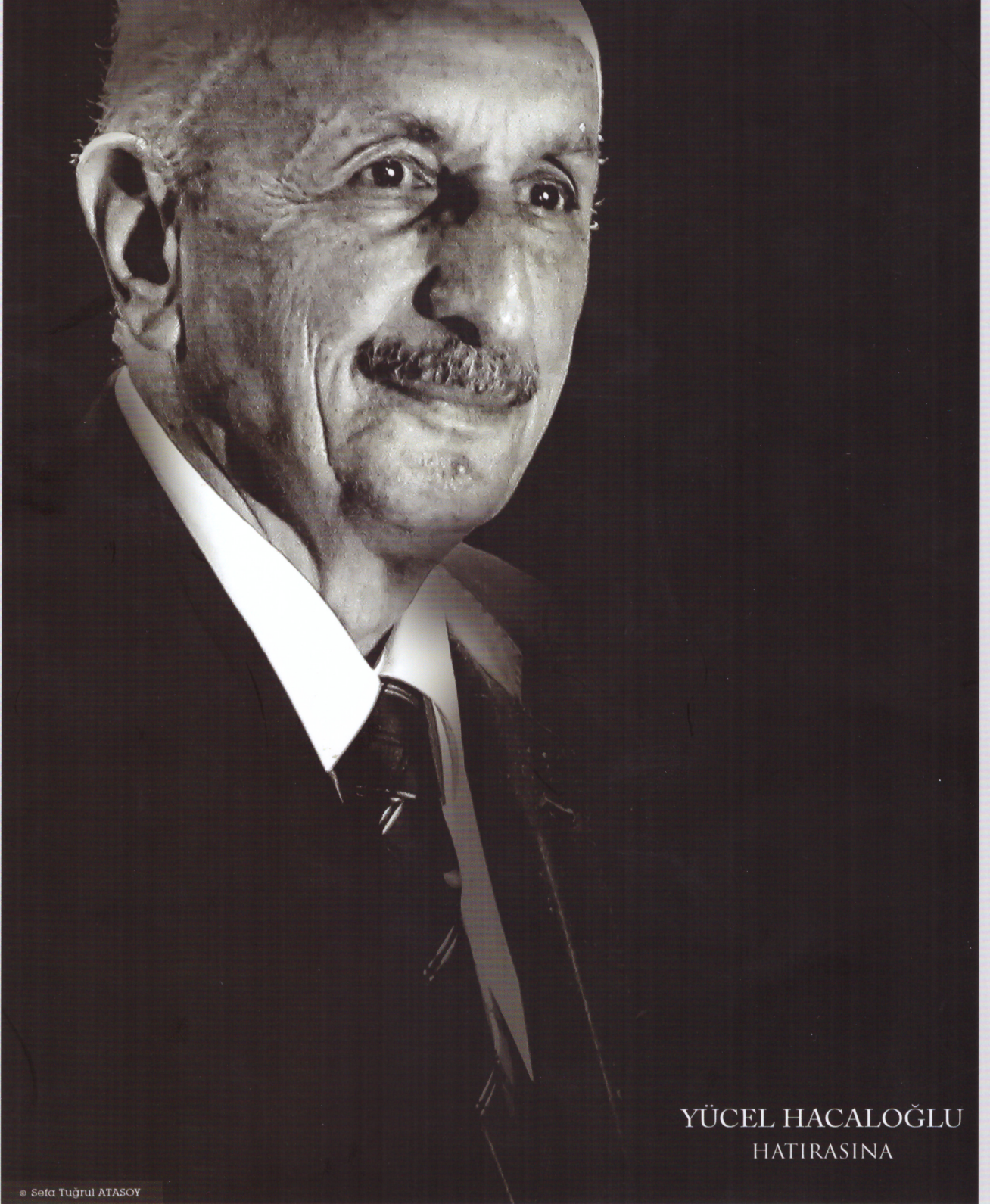

TÜRK YURDU

ŞUBAT 2018 • YIL 107 • SAYI 366 • FİYATI 14 TL

YÜCEL HACALOĞLU
HATIRASINA

© Sefa Tuğrul ATASOY

KUVÂ-YI MİLLİYE'NİN ANLAMI, TARİHİ VE FİKRİ TEMELLERİ

Mustafa TURAN *

Özet

Mondros Mütarekesi'nin imzalaması üzerine Anadolu'da başlayan işgaller ve galip devletler tarafından tasarlanan gelecek karşısında Türk milleti var olmak ve yaşamak için yeniden mücadeleye girişmek zorunda kalmıştı. Ancak yorgun ve fakir milletin ordusu terhis edilmiş, silah ve cephanesine el konulmuştu. Mütareke hükümlerinin Osmanlı mirasının paylaşılması amacını taşıdığı ve galip devletlerin Türk milletine hayat hakkı tanımayacakları anlaşılmıştı. Bu dönemde Kuvâ-yı Milliye'ye dayanan bir mücadeleden başka çare gözükmüyordu. Kuvâ-yı Milliye, hem fiili/askeri mücadele hem de Millî Mücadele'nin haklılığı için temel esas olarak kabul edilmiştir. En başta milli direniş ruhunun bir ifadesi olarak "milis kuvvetler" anlamında kullanılan Kuvâ-yı Milliye kavramı zamanla farklı anlamlar kazanmıştır. Millî Mücadele'de önemli bir yeri olan Kuvâ-yı Milliye'nin anlaşılabilmesi için öncelikle tarihi ve fikri sebepleri üzerinde durulması kaçınılmazdır. Mücadelenin milletin azim ve kararına dayanması fikrinden hareketle millî direniş ve millî direnişin örgütlenmesi anlamında ifade edilen Kuvâ-yı Milliye'nin mücadelenin meşruiyeti için de kullanıldığı görülmektedir. Meşruiyetin sağlanması için Millî Mücadele hareketinin sağlam tarihî ve fikrî gerekçelerinin olması ve gerçekçi bir yol izlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde mücadelenin asıl amacı anlaşılmaz ve anlatılamazdı. Bu çalışmada mütarekeden sonra millî direnişin başlamasından millî iradeye ve millî kuvvetlere dayanan bir yönetimin tesisine kadar Kuvâ-yı Milliye'nin anlamı ve dayandığı tarihi sebepler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvâ-yı Milliye, Millî Mücadele, Millî İrade, Millî Hâkimiyet, Millî Devlet, Mustafa Kemal Paşa

Giriş

Millî Mücadele'nin en başından sonuna kadar mütemadiyen telâffuz edilen Kuvâ-yı Milliye tabirine/kavramına hadiselerin tezahürü yönünde farklı anlamlar yüklenmiştir. İlk olarak milis kuvvetler anlamında kullanılan Kuvâ-yı Milliye tabirine Millî Mücadele'nin ilerleyen günlerinde daha geniş anlamlar verildiğini görmekteyiz. Bu tabir, kuvâ-yı devlet, istiklâl-ı tam, irâde-i milliye, hâkimiyet-i milliye, teşkilât-ı milliye, nefis-i müdafaa gibi kavramlarla birlikte bazen aynı anlamda, bazen de birbirini tamamlayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu itibarla kimi zaman dar ve yeterli olmayan bir anlamda; kimi zaman da hemen her şeyi ifade eden bir kavram olarak kullanılan Kuvâ-yı Milliye tabirinin tarihî gerekçeleri ve dayandığı fikriyat bilindiği takdirde Millî Mücadele'deki yeri ve kazandığı anlam/anlamlar daha iyi anlaşılacaktır. Aksi hâlde dünya savaşını kay-

bettikten sonra devletin hayatietini devam ettirebilecek bir imkân ve kudrete sahip olmayan bir kadronun Millî Mücadele'ye girişmesinin sebebi de hakkı ile anlaşılamaz. Ayrıca en başta ortaya konulan esaslar istikametinde yürütülen Millî Mücadele'nin elde ettiği başarılar da tarihî süreçte yaşanan hadiselerin devamı ve neticesi olaak değerlendirildiği takdirde Kuvâ-yı Milliye kavramının mahiyeti yeterince ortaya konulabilir.

Millî Mücadele'ye girişen kadronun, üzerinde yaşadığı devletin yıkılmakta olduğuna şahitlik etmiş, hatta fiilen hadiselerin içinde bulunmuş insanlardan oluştuğu düşünülürse bu kadronun daha gerçekçi ve yakın dönemde yaşananlardan dersler çıkarmış olması gerekir. Kurtuluş çareleri arandığı bir dönemde girişilen bir hareketin, sağlam fikrî temellere dayanması ve gerçekçi bir yol izlemesi kaçınılmazdı. Bu itibarla tarihî bir sürecin kaçınılmaz bir neticesi ola-

rak Türk milletinin mevcudiyetini devam ettirebilmek için ortaya çıkan Kuvâ-yı Milliye, Millî Mücadele hareketinin esası olarak ittihaz edilmiştir. Bu açıdan ele alındığında Kuvâ-yı Milliye kavramı çok daha geniş bir anlam kazanmakta, Millî Mücadele'nin asıl amacını da ifade etmektedir. Mücadele'nin askerî yönünden başka fikrî, siyasi-hukuki gerekçelerinin birer ifadesi olarak hadiselerin vukuuna bağlı olarak bu kavramın delalet ettiği anlamlar da tabii olarak çeşitlenmektedir.

Tarihî Süreç: Millî Devlet Fikrinin Ortaya Çıkışı

19. yüzyılın başlarından itibaren yaşanan olaylar, Osmanlı Devleti'nin artık dengi bulunmaz bir güç olmadığını ve yıkılışının mukadder olduğunu gösteriyordu. Sanayileşmeye bağlı olarak güçlenen Batılı devletlerin Şark Meselesi ekseninde yürüttükleri politikalar, gerek askerî, iktisadi, siyasi zafiyetleri, gerekse toplumdaki imtizacın kaybolması sebebiyle Osmanlı Devleti'ni hâkim bulunduğu coğrafyalardan çekilmeye zorluyordu. Artık Devlet-i Aliyye-i Osmani, dünya siyasetine yön verebilen bir devlet olmaktan çıkıyor ve Düvel-i muazzama karşısında mevcudu muhafaza etmeye çalışıyordu. Yakın Çağ'ın başlarından itibaren girilen ıslahat teşebbüsleri ve yeniden tanzim çabalarının da Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını ve Osmanlı toplumunun dağılmasını önleyemediği ortada idi.

Bu dönemde Rusya ve Batılı devletler ile girdiği savaşlarda yenilen ve ağır antlaşmalar yapmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, yine bu devletlerin tahrik ve teşvikleriyle ortaya çıkan isyanlarla baş etmeye çalışıyordu. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde mağlup olan Osmanlı Devleti, Rusya ile çok ağır bir antlaşma yapmıştı. Ayastefanos'ta imzalanan bu antlaşmayı kabul etmeyen Batılı devletlerin de dâhil olduğu yeni bir antlaşma yapılmıştır. Berlin Antlaşması olarak tarihe geçen bu antlaşma ile toprak kaybı ve savaş tazminatı gibi meseleler dışında iç hukukuna da müdahale kapısı aralanmış ve yalnız kalan Osmanlı Devleti şartları son derece ağır olan bu antlaşmayı da kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu arada Osmanlı Devleti, İngiltere'nin desteğini alabilmek için İngilizlerin "muvakkaten" Kıbrıs'a yerleşmesine razı olmuştur. Ancak İngiltere'nin herhangi bir desteği olmadığı gibi Ayastefanos Antlaşması ile Rusya'nın elde ettiği hemen her husustan İngiltere de faydalanma hakkını elde etmiş, Kıbrıs'ı da bırakmamıştır.

Bu tarihten sonra Osmanlı topraklarının Batılı büyük devletler tarafından sudan bahanelerle işgal edilmeye başlandığını görmekteyiz. Fransa, 1881

yılında Tunus'u; İngiltere 1882 yılında Mısır'ı işgal etmiştir. İtalya da 28 Eylül 1911'de bir nota vererek Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Bingazi'nin ilerlemesi için hiçbir şey yapmadığını, İtalya için hayati önem taşıyan bu bölgeye medeniyet götürülmesinin zorunlu olduğunu, İtalyan teşebbüslerinin Osmanlı Devleti tarafından inatla engellendiğini gerekçe göstererek Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etmiştir. Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ın işgaline karşı sessiz kalmak istememişse de silah ve cephane dahi göndermesine imkânı yoktu. Binbaşı Enver, Kolağası Mustafa Kemal, Ali Fethi, Nuri Beyler gibi vatansever Türk subayları gönüllü olarak Mısır ve Tunus üzerinden Trablusgarp'a gitmişler ve burada bir direnme gücü oluşturmuşlardır. Türk subayları ile yerli halkın verdiği mücadeleye rağmen savaş, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Bingazi'yi İtalyanlara terk etmesiyle sonuçlanmıştır.

Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanması üzerine topraklarını genişletmek ve Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetine tamamen son vermek isteyen Balkan devletleri de Avrupa devletlerinin desteğiyle harekete geçmiştir. Rus Çarı'nın da gayretleriyle Balkan İttifakı'nı oluşturan bu devletler, 3 Ekim 1912 tarihinde ortak bir nota vererek Türk hükümetinden üç gün içinde eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişlerdir. Batılı devletler de 13 Ekim 1912 tarihinde Rumeli'de yapılacak olan ıslahatın büyük devletlerle birlikte kendi kontrolleri altında yapılmasını bir nota ile bildirmişlerdir. Karadağ'dan sonra Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın peş peşe Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesiyle Ekim 1912 tarihinde Balkan savaşı başlamıştır. Bu savaşta çok kısa sürede Selanik başta olmak üzere Balkanlarda pek çok yeri kaybeden Osmanlı Devleti, Edirne'nin düşman işgali altına girmesi üzerine büyük devletlere başvurarak barış istemiştir. 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra'da imzalanan antlaşmadan sonra elde ettikleri toprakların paylaşımı konusunda anlaşmazlığa düşen Balkan devletlerinin aralarında savaşılmaya başlamalarından faydalanmak ve kaybettiği yerleri geri almak isteyen Osmanlı Devleti harekete geçmiştir. Girilen harekât sonunda 23 Temmuz 1913'te Edirne, Bulgarların elinden kurtarılmışsa da daha ileri gidilememiş, kaybedilen bütün toprakların geri alınması mümkün olamamıştır.

Balkan harpleri ve yenilgisiyle Osmanlı Devleti Avrupa'daki topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiş, Anadolu'ya büyük göçler yaşanmıştır. Artık Avrupalı büyük devletler, Balkan yenilgisi ile itibar

kaybına uğrayan Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarının paylaşılmasını düşünmeye başlamışlardır. Bu gelişmelere rağmen Balkan yenilgisi, Türklerde milliyetçilik fikrinin gelişmesini sağlamıştır.

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı topraklarını paylaşmaları ve işgalleri karşısında hiçbir şey yapamayan; Balkanlardaki küçük devletçiklere dahi yenilen Osmanlı Devleti'nin yıkılması kaçınılmazdır. Askerî, siyasi ve iktisadi sahalarda olduğu gibi toplumsal çözülme de artık önüne geçilmez bir hâl almıştır. Osmanlılık fikriyatı çerçevesinde anayasal düzene geçilmiş, böylece vatandaşlık bağıyla devlete bağlı/sadık homojen bir millet inşası düşünülmüşse de çok geç kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslüman-Türk olmayan unsurlar, Avrupalı büyük devletlerin tahrik ve destekleriyle kendi devletlerini kurmaya başlamışlardı.

Osmanlı'nın yıkıldığı süreci gören Mustafa Kemal de çağın artık millî devletler çağı olduğunu ve millî hâkimiyetin gücünü görmüştür. 1905 yılında henüz Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal arkadaşlarına şunları söylemiştir:

"Asıl mesele yıkılmak üzere bulunan imparatorluktan bir Türk devleti çıkarmaktır." diyordu. Mustafa Kemal, iki yıl sonra da özetle şu görüşleri ifade ediyordu: "Meşrutiyet, köhneleşmiş ve insicamını kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gövdesi üzerinde değil, aksine Türk çoğunluğunun yaşadığı kısım üzerinde, düşmanların yani büyük devletlerin yapacağı bir tasfiye yerine, kendi başına bir Türk devleti kurmalıdır. Nüfusun yarısı Türk olmayan ve hâlbuki geniş bir saha işgal eden devletin bütün varlığı ve müdafaası Türk'ün omuzlarına yüklenmiş, Hristiyan azınlıklar ise, yalnız kendi çıkarlarını sağlamakla kalmıyor, komşu ve aynı ırktaki devletlerle birleşmek için fırsat kaçırmak istemiyorlar. Geriye kalan Türkler ve Araplar, ayrı ayrı devletlerin sömürgeleri hâline getirilecek, Türk'ten başka unsurlar, düşman devletlerin tarafını tutacaklar. Şu halde devlet gövdesinin çökmesiyle hâsıl olacak enkazın altında ezilip perişan olmak mı, yoksa çoğunluğu Türk olan millî sınırlara çekilerek burasını mı savunmak daha doğru ve hayırlı olacak? Ben selâmeti ikinci fikrin tatbikinde görüyorum".

Balkan yenilgisinin henüz yaraları sarılmadan devlet kendini I. Dünya Harbi'nde bulmuştur. I. Dünya Harbi'ne girilmesi, büyük kayıplar bir yana, devletin sonu olmuş, bu devlet içinden yeni bir Türk devleti çıkarılmasını iyice zorlaştırmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi en-

dişe vericiydi. Ali Fuat Paşa'nın belirttiği gibi "... galip devletler ahde vefa gösterebilecekler miydi? Yoksa bir kin ve intikam politikası mı güdeceklerdi?" Türk Delegasyonu Başkanı Rauf Bey'in "Mütarekede ağır şartlar var. Bunlara razı oluşumuzun başlıca sebebi, İngilizlerin durumu kavrayarak millî izzet-i nefsimizi incitmekten çekineceklerine dair Calthorpe'un centialmence ve askerce verdiği teminattır." demesi aslında taşınan endişenin, çaresizliğin ve teslimiyetin bir ifadesi idi.

Mütareke imzalandıktan çok kısa bir süre sonra Amiral Calthorpe'un güven veren sözlerinin ve taahhütlerinin mütarekenin maddeleri gibi kaypak olduğu görülecek; sadece İngilizlerin asıl niyetini gizlemeye matuf olduğu anlaşılacaktır. Mütareke gereğince Osmanlı ordusu terhis edilmiş; silah ve cephanesine el konulmuştur. Mütarekenin meşhur 7. maddesi ile Müttefikler, "Güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkını" elde etmişlerdi. Müttefiklerin, mütareke maddelerini istedikleri gibi uygulamaya başlamaları, Mondros Mütarekesi'nde yer alan hükümler ile yetinmeyeceklerini gösteriyordu. Nitekim mütarekedeki muğlak maddelere istinaden Anadolu'da hemen işgallere girişen galip devletler, 13 Kasım 1918'de İstanbul'u işgal etmek suretiyle kontrolü tamamen ele almışlardır.

Mondros bir ateşkes anlaşmasıydı. Bununla birlikte ihtiva ettiği hükümlere ve uygulanış tarzına bakılırsa bu mütareke ile Osmanlı Devleti'nin, her şeye rağmen kendisini ülkenin/devletin sahib-i aslisi olarak gören Türklerin ve üzerinde yaşayan diğer unsurların geleceği tanzim ediliyordu. İşgallerin akabinde 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanan konferansta bir araya gelen galip devletler, esasen yıkılan Osmanlı Devleti'nin mirasının paylaşılmasını hukuken gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. İngiltere, Fransa ve İtalya, gizli anlaşmalar ile belirledikleri nüfuz bölgeleri esastan hareketle Anadolu'nun geleceğini belirlerken Ermenilerin, Rumların hatta Kürtlerin (!) hakları mesabesinde devlet kurmalarını da insani ve vicdani bir görev olarak üstlenmişlerdi. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında 26 Ekim 1917'de İtilaf Devletleri yanında savaşa katılan Yunanistan da sadık bir müttefik olarak bu paylaşımın payına düşeni alacaktı.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan farklı unsurların kendi (millî) devletlerini kurmaları sağlanırken millî hâkimiyet prensibinden hareket edilmiş ve -şeklen de olsa- bir bölgede yaşayan bir topluluğun milliyeti, dili, dini, kültürü ve nüfus kesafeti esas alınmıştı. Self-determination, yani her milletin kendi kaderle-

rini tayin hakkı kabul edilebilir temel hukuki bir ilke olarak sunulmuştu. Ancak devletlerarası hukuku kendi menfaatleri ve arzuları doğrultusunda şekillendiren Avrupalı büyük devletlerin mütarekeden sonra Anadolu'daki işgalleri, bu dönemdeki sonu gelmez istekleri ve muhtelif vesilelerle verdikleri beyanları Türkler için aynı hukuku uygulamayacaklarını açıkça gösteriyordu. Anadolu'da dokuz asra yakın hâkim olan Türklerin işgalci olduklarını düşündükleri gibi bu coğrafyada yaşayan Ermenilerin ve Rumların haklı taleplerini (!) esas alacakları anlaşıyordu. Kaldı ki, Osmanlı Devleti girdiği savaşı kaybetmiştir; tabiatıyla direnmemesi gerekmektedir. Mütarekeden sonra zaten direnecek gücü de kalmamıştır.

Tam bir belirsizliğin hüküm sürdüğü bu dönemde mahallî kurtuluş çareleri arandığını, cemiyetler kurmak suretiyle direniş fikrinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Millet, belirsizlik içinde olacakları beklemekte; felâketin dehşet ve ağırlığını idrak etmeye başlayanlar ise kurtuluş çaresi telâkki ettikleri tedbirlere başvurmakta idiler. Subaylar ve komutanlar I. Dünya Savaşı'nın meşakkatiyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekten kan ağlamaktalar; gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumu kenarında kurtuluş çareleri aramakla meşgul idiler. Esasen böyle olumsuz şartlarda isabetli ve netice alınabilir fikirlerin ileri sürülmesi de beklenemez. Ancak çaresizlik karşısında kurtuluş için ifade edilecek her söz ve fikir önemli ise de ne kadar gerçekçi olduğuna ve nasıl bir niyet taşıdığına bakmak gerekir. Mustafa Kemal Paşa bu dönemde İngiltere'nin ve Amerika'nın himayesini kurtuluş çaresi olarak görenler olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin taksim olunacağı endişesiyle mahallî kurtuluş çaresi arayanlardan bahsetmekte; sağlam bir mantığa ve delile dayanmayan bu kararların hiçbirisinde isabet göremediğini belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nin çöktüğü, parçalandığı ve ömrünü tamamladığına işaret eden Mustafa Kemal, *"Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son mesele bunun da taksimini teminle uğraşılmaktan ibaretti."* sözleriyle bir tespit yaptıktan sonra kendi görüşünü şöyle ifade etmiştir: *"...bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak. İşte daha İstanbul'dan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar bu karar olmuştur."*

Mustafa Kemal Paşa, açıkladığı bu kararın dayandığı mantığı ve gerekçelerini ise şöyle açıklamaktadır: *"Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir*

millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak tam istiklâlle sahip olmakla temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, medeni insanlık karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülmez. Yabancı bir devletin himaye ve yardımını kabul etmek insanlık vasıflarından mahrumiyeti, acizliği ve miskinliği itiraf etmekten başka bir şey değildir. ... Türk'ün haysiyeti ve izzet-i nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun daha iyidir. Öyleyse ya istiklâl ya ölüm!"

İlk bakışta hamaset gibi görünen bu ifadeler esasen Türk milletinin haysiyetiyle varlığını devam ettirmek hakkının bir ifadesi olarak son derece gerçekçidir. Ayrıca tarihin tanımladığı bir varlığın, sahip olduğu değerler itibarıyla medeni dünyada ancak istiklâlle sahip bir millet olarak yaşayabileceğinin bir ifadesi olarak da tarih şuuru üzerinden hareket edilmek istendiğini göstermektedir. Bu itibarla Kuvâ-yı Milliye'nin dayanacağı temel esas da tarihin yüklediği misyon ve bu misyona isnat eden tarih şuuru olacaktır. Tezahürünü çok daha eski tarihlerden başlatmak mümkün ise de son yüzyılda yaşanan badirelerin bu şuurun canlanmasını sağladığı da bir gerçektir. Bu yüzyılda millet-i hâkime olan Türklerin devletin ve ülkenin sahib-i aslisi durumundan çıkarılarak siyasi varlığına son verilmek istenmesi, gayr-ı Müslim unsurların haklarını bahane ederek devletin işlerine müdahale etmek suretiyle Devlet-i Aliyye'nin gücünün kırılmak istenmesi ve iktidarın gayr-ı Müslim unsurlarla paylaşılacak suretiyle devletin varlığını devam ettirmek düşüncesi ülkedeki Müslüman Türkleri iyice yalnızlığa sürüklemiş ve sahipsiz bırakmıştır. Son yüzyılda kaybedilen topraklar, yaşanan göçler, acılar ve reva görülen bir hâl ve tasarlanan bir gelecek, Türklerin tarihteki başarıları, ahlak ve meziyetleri ile mütenasip gözüküyordu. Gelişmeler Türkleri devletsiz kalmakla karşı karşıya getirdiği gibi kendi varlığı ve iradesini kaybetmekle de tehdit ediyordu. Şartlar Türk milletini, ya zilleti kabul ederek esir olarak yaşamak veya millî hasletlerden hareketle bizatihi kendisinin hâkim olacağı millî ve bağımsız bir devlet kurmak suretiyle haysiyetiyle yaşamak arasında bir tercihe zorluyordu.

Kuvâ-yı Milliye'nin Ortaya Çıkışı

Mütarekeden sonraki altı ay içerisinde bir bekle-yiş ve sessizlik hâkimdir. Galip devletler diledikleri gibi işgallerini gerçekleştiriyorlar, mütareke hükümlerinin uygulanması için azami gayret gösteriyorlardı. Osmanlı devlet erkânı ise antlaşmaların esası olan ahde vefa duygusuyla kusurlu duruma düşmek

istemiyor, teşebbüs-i siyasiye ile devletin/milletin haklarının verileceğine inanmak istiyordu.

Türk milletinin, vatan, can, mal ve namusunun tehlikeye düştüğü zamanlarda kutsal kabul ettiği değerler uğruna milis kuvvetleri oluşturarak silahlı mücadeleyi giriştiği, dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye'nin daha önceki tarihlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. 1877-1878 Osmanlı- Rus, 1897 Osmanlı-Yunan ve 1912-1913 Balkan Harplerinde Türk milis kuvvetleri savaşlara iştirak etmişlerdi. I. Dünya Harbi'nde de İttihatçılar, bir yandan Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması hâlinde şerefli bir barış yapılabilmesi için bazı tedbirler almaya çalışırken, bir yandan da yeniden savaş için gerekli gördükleri silah ve malzemeyi bazı yerlerde depolamışlardı. Hatta savaş devam ederken ülkenin iç kısımlarında kurulacak teşkilâtın sivil ve askeri idarecileri belli olmuş, mütarekeden hemen sonra her ihtimale karşı son bir savunma yapmak için gizlice bir İslâm İhtilal Komitesi dahi kurmuşlardı. Mütarekeden sonra Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat (Çobanlı) Paşa ve Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Anadolu'nun mutlaka işgal edileceğinden hareketle yaptıkları gizli toplantılarla bazı tedbirler almaya çalıştıkları; Kuvâ-yı Milliye'nin kurulması ve millî iradenin buna dayandırılması görüşünde oldukları görülmektedir. 1919 Nisan ayı içinde gerçekleşen bir toplantıda eldeki silah ve cephanenin İtilaf Devletlerine teslim edilmemesini vatani bir vazife olarak kabul eden Paşalar, İstanbul'daki hükümet işgal kuvvetlerinin elinde esir olduğundan buradan verilen emirlerin, yerine getiriliyor gibi gösterilerek gerçekte icra edilmemesini ve Anadolu'da millî bir idarenin kurulmasını gerekli görüyorlardı. Ayrıca Kuvâ-yı Milliye'nin teşkili ve millî iradenin buna dayandırılmasını gerekli buluyorlardı. Nitekim bu karara uyularak Harbiye Nazırı tarafından 16 Mayıs 1919 tarihinde askerî birliklere gönderilen telgrafta silahların terk edilmemesi istenmiştir. Bu toplantıda alınan kararlar ve daha sonraki gelişmeler düşünüldürse Kuvâ-yı Milliye fikrinin İstanbul yönetiminde yer alan bu paşalara ait olduğu teslim edilmelidir. Ancak bu Paşalar dışında muhtelif rütbe ve makamdaki pek çok kimsenin de aynı fikre sahip olduğu belirtilmelidir.

Kuvâ-yı Milliye'nin, sadece milislerden oluşmadığı, gerek teşekkülünde gerekse mücadelesinde mevcut askerî gücün halk ile birlikte hareket ettiği belirtilmelidir. Ayrıca ordudan terhis edilen ve kaçarak Kuvâ-yı Milliye'ye katılanlarla yavaş yavaş mukavemet grupları teşekkül etmiş ve ilerleyen

düşman kuvvetlerine karşı direnmeler başlamıştır. Ordu ve milletin iş birliği Kuvâ-yı Milliye'nin kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Cepheelerde ordu ve halk, Kuvâ-yı Milliye şeklinde kenetlenmiş ve bir mücadele kuvveti ortaya çıkmıştır. Bu itibarla Kuvâ-yı Milliye'yi sadece milis kuvvetleri anlamında kullanmak doğru olmayacaktır. Millî Mücadele'nin başlarında ilk işgaller karşısında oluşturulan milis kuvvetleri, esasen düşmanın beklemediği bir direniş göstermişse de bu düzensiz kuvvetlerle ciddi bir başarı elde edilmesi mümkün olamazdı. Nitekim TBMM'nin açılmasına kadar geçen süre içinde mevcut Türk ordusunun desteğiyle gönüllü milislerden oluşan Kuvâ-yı Milliye kuvvetlerinin, çok iyi teçhiz edilmiş Yunan ordusunun ilerlemesini durduramayacağı anlaşılmış ve düzenli ordunun teşkiline karar verilmiştir. 24 Ekim 1920 tarihinde iki fırka ile milis kuvvetlerinin birlikte taarruz ettiği Gediz'deki Yunan kuvvetleri karşısında yenilmeleri üzerine Mustafa Kemal Paşa, "*süratle muntazam ordu ve büyük süvari birlikleri vücuda getirmek*" düşüncesiyle 8 Kasım 1920 tarihinde "*düzensiz teşkilat fikrini ve siyasetini yıkmak kararını*" uygulamaya koymuştur. Ayrıca disiplinsiz, emir ve komutadan uzak olmaları; bazı milislerin Kuvâ-yı Milliye adına halka zulmetmeleri ve kanunsuz işlere tevessül etmeleri gibi sebepler de bu kuvvetlerin zararlı hâle geldiğini gösteriyordu. Nihayet düzenli ordunun kurulması aşamasında bu kuvvetlerin tasfiyesine başlanmış ve Kuvâ-yı milliye birlikleri düzenli ordu bünyesine alınmıştır.

Millî Mücadele'nin başlarında dar anlamıyla yani milis kuvvetler karşılığında kullanılan Kuvâ-yı Milliye kavramı, düzenli orduya geçtikten sonra Kuvâ-yı müfreze, Kuvâ-yı askeriye gibi millî birlikler ve millî ordu anlamlarıyla kullanılacaktır. Bununla birlikte Millî Mücadele'nin hemen her safhasında ayrı bir yeri olan gönüllü milislerin (Kuvâ-yı Milliye'nin), Türk milletine reva görülen haksızlıklar ve zulümlere karşı nefsi müdafaa amacıyla millî tepkinin bir tezahürü olarak teşekkül ettiği her zaman tekrar edilecektir.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, işgal sırasında gerçekleştirdikleri mezalim ve İtilaf devletleri yetkililerinin olanlar karşısındaki tavırları, Türkler için her şeyden önce onur kırıcıydı ve bilhassa Yunanlıların Anadolu'da işgale katılmasını sağlayan galip devletlerin iyi niyetli olmadıklarını açıkça ortaya koymuştu. Gerek İzmir'in gerekse Anadolu'da birçok yerin işgal edilmesi Türk milletinin nefsi müdafaada bulunması için önemli bir sebepti. 9. Ordu Genel Müfettişi olarak geniş yetkilerle görevlendirilen ve 19 Mayıs

1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa da düşmanın muhtemel bir işgali karşısında mahallî halk ile birlikte müdafaada bulunulması düşüncesindeydi. Yazışmalarında "... o havalide milli teşkilâta tevessül olundu.", "... Anadolu'daki teşkilât-ı millîye kaza ve nahiyelere kadar tevessü etti." ifadeleri dikkat çekicidir. Bu ifadeler Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu'nun pek çok yerinde teşekkül etmiş olan mahallî Kuvâ-yı Milliye teşkilâtlarına önem verdiğini ve Millî Mücadele'yi bu teşkilâtlar marifetiyle başlatacağını göstermektedir.

25 Mayıs'a kadar Samsun'da kaldıktan sonra Havza'ya geçen Mustafa Kemal Paşa 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere, müstakil mutasarrıflıklara ve bazı kolordu kumandanlarıyla Konya'daki Ordu Müfettişliği'ne bir tebligatta bulunmuştur. Tamimde İzmir'in, sonra Manisa ve Aydın'ın işgali karşısında "tezahürat-ı millîyenin" daha canlı olarak ortaya konulmasını, büyük ve heyecanlı mitingler düzenlenmesini ve bütün büyük devletlerin temsilcilerine ve Babiali'ye telgraflar çekilmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, yapılan saldırılar ve zulümler hakkında milletin henüz aydınlanmadığı, millî varlığa vurulan bu feci darbeye karşı alenen herhangi bir tepki ve şikâyetin gösterilmediği fikrindedir. Milletin bu haksız darbe karşısında sessiz ve hareketsiz kalması lehine olmayacağından milleti uyarmak ve harekete getirmek lazımdı.

Mustafa Kemal Paşa, bu tebligattan hemen sonra 31 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nazırı Şevket Paşa'dan bir telgraf almıştır. Telgrafta Sivas şehri ve civarında toplanmış olan çok sayıdaki Ermeni mültecinin selâmetleri konusunda endişe verici haberler aldığını, Ermenilerin himayeleri ve korunmaları için mümkün olan bütün tedbirlerin alınmasını, herhangi bir öldürme veya kötü muamele vukua geldiği takdirde kendisinin doğrudan sorumlu tutulacağını bildiriyordu. Sivas Valisi de 2 Haziran 1919 tarihinde Miralay Demange'ın, İzmir'in işgali üzerine Hristiyanların öldürülmekle tehdit edildiklerini; böyle bir durumun Sivas'ın müttefik askerleri tarafından işgaline sebep olacağını belirten telgrafını Mustafa Kemal Paşa'ya nakledilmişti. Mustafa Kemal Paşa, gerçekte söz konusu iddiaların doğru olmadığı; milletçe yapılmaya başlanılan mitinglerden müteessir olan ve bunu emellerinin gerçekleşmesine mâni addeden Hristiyan unsurların yabancı devletlerin dikkatlerini çekmek için yaydıkları kanaatindedir.

Mustafa Kemal Paşa, zaman geçirmeksizin 2 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezreti'ne mevcut durumu ve görüşlerini bildiren bir rapor (şifre) gönder-

miştir. Raporda Mustafa Kemal Paşa, Sivas ve civarında Hristiyan unsurları korkutacak ve endişelenecek hiçbir hadise olmadığını, herkesin sükûnetle işleriyle meşgul olduğunu belirttikten sonra asıl görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

"İtilâf Devletleri milletimizin hukuk ve istiklline riayetkâr kaldıkça millet, vatanın korunduğundan emin bulundukça gayr-ı Müslim unsurların korkuya kapılmalarına hiç bir sebep yoktur... Fakat istikl ve milli varlığı ortadan kaldıran, hayatını tehlike sokan işgal, suikast ve zulüm gibi İzmir havâlisinde görülmekte olan fiillerin benzerlerinin ortaya çıkmasına karşı, ne milletin heyecan ve vicdani acılarını ve ne de bundan dolayı millî tezâhürleri men ve durdurmak için nefsimde ve hiç kimsede kudret ve takat göremeyeceğim gibi ortaya çıkacak hadiseler karşısında da mesuliyet kabul edebilecek ne kumandan ve ne de mülkiye memuru ve ne de hükümet tasavvur ederim."

Harbiye Nazırı'nın Ermeni mültecilere karşı vukua gelecek herhangi bir hadiseden, bir müfettiş olması hasebiyle sorumlu tutulacağı ifadesine cevaben zikredilen bu sözler, ilk bakışta mesuliyetten imtina etmek gibi görülse de Mustafa Kemal Paşa'nın, müfettişlik görevi dışında kendi fikrini ve hissiyatını açıkça ve cesaretle ifadesinden başka bir şey değildir. Burada İzmir'in işgaline atıfta bulunarak millî varlığa fevkalade bir güç vurgusu yapması da millî şuurun harekete geçirilmesini sağlamak istediğini açıkça göstermektedir. Zira Kuvâ-yı Milliye'nin ortaya çıkmasını sağlayacak ve esasen millî varlığın özünde bulunan ilk ve en önemli güç, ait olduğu tarihin ve kimliğin belirlediği millî şuur ve millî benlik duygusudur. Bu itibarla millî şuur, Türk milletinin kendi kaderini çizecek fevkalade bir kudrete sahiptir.

Samsun'a çıkmasından kısa bir süre sonra, 8 Haziran 1919 tarihinde bölgedeki faaliyetleri sebebiyle Harbiye Nazırı tarafından İstanbul'a geri çağrılan Mustafa Kemal Paşa bu emre uymamış, millî teşkilât ve harekâtın sevkine devam etmiştir.

Amasya'da 20 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle 30.000 kişinin katıldığı büyük bir miting yapılmıştır. Bu mitingde bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, millî bir silkinme ile geçirilen felâketlerin sona ereceğini ifade etmiştir. Gerek miting katılımı, gerekse buradaki konuşmalar ve heyecan Kuvâ-yı Milliye'nin harekete geçmesi bakımından önemli bir gösterge olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra bir ay gibi bir zaman içerisindeki icraatları, Millî Mücadele'nin fiilen ve hukuken şekillenmesi

İçin yeterli olmuştur. Artık galiplerin iddiaları ve isteklerine karşılık Türk milletinin meşru iddiası ve millî davası ifade edilmeliydi. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa, 21/22 Haziran 1919 gecesi de meşhur Amasya Tamimi'ni yayınlamıştır. Amasya Tamimi'nde "Vatanın bütünlüğünün ve milletin istiklalinin tehlikede" olduğu öncelikle belirtilerek bir tespit yapılmıştır. Sonra "İstanbul Hükümeti'nin, İtilaf Devletlerinin tesir ve denetimi altında mahsur (kuşatılmış) bulunduğundan üzerine aldığı mesuliyetin gereklerini yerine getiremediği" ifade edilmiştir. Bu ifade ile İstanbul Hükümeti'ni suçlayıcı bir yol izlenmediği anlaşılmakta; mevcut şartların hükümetin görevini hakkıyla yerine getirmesine mâni olduğu öncelikle belirtilmektedir. Bu ifadede anlaşılmaması lazım gelen asıl husus ise milletin varlığının tecelli ettiği ve mukadderatı hakkında yegâne karar mercii olan meclisin işgal altında olduğu gerçeğidir. Bu gerçekten hareketle Mustafa Kemal Paşa, Amasya Tamimi'nden hemen sonra İstanbul'da bulunan bazı kimselere gönderdiği mektubunda yalnız mitingler ve tezahüratın büyük gayelerin gerçekleşmesi için hiçbir zaman yeterli olmayacağını, ancak sine-i milletten fiilen doğan kudrete dayandığı takdirde başarılı olunacağını ifade etmiştir. Mektubun sonunda ise Mustafa Kemal Paşa, "Artık İstanbul, Anadolu'ya hâkim değil tâbi olmak mecburiyetindedir." demek suretiyle işgal altındaki İstanbul Hükümeti marifetiyle istiklâlin kurtarılamayacağı anlaşıldığından iktidarın meşruyetini gündeme getirmiş oluyordu. Burada "sine-i milletten fiilen doğan kudret"ten kastedilen doğrudan Kuvâ-yı Milliye'dir. Buna göre millet iradesinin kullanıldığı iktidar bizatihi milletin uhdesinde olmalıdır. Başka bir ifade ile iktidarın meşru kaynağı bizatihi millettir ve milletin iradesini gösteren kuvvetler (Kuvâ-yı Milliye) iktidarın yegâne sahibidir. Mevcut şartlarda İstanbul Hükümeti'nin milletin iradesini ortaya koyması mümkün olamayacağı için meşruyeti kalmamıştır.

Millete ait olan değerler ve hasletler, milletin mevcudiyetini sağladığı gibi onun devamlılığını sağlayan ve geleceğini tayin edebilecek olan kuvvetlerdir. Milletin haklarını savunmak ve geleceği konusunda karar vermek millî bir heyet marifetiyle gerçekleşeceğinden Kuvâ-yı Milliye'nin herhangi bir tesir ve kontrolden uzak bir heyet olarak var olması ve millî bir heyet olarak temsil edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple tamimin devamında "Milletin durumunu göz önünde bulundurmak ve haklarını cihana duyurmak için her türlü tesir ve murakabeden (denetimden) uzak milli bir heyetin varlığı elzemdir." denilmek su-

retiyle milletin varlığı ve mukadderatı için millî bir heyetin varlığı zaruri görülmüştür. Bunun için de "Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır."

Tamimde belirtilen "Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." ifadesi ile millî bir kuvvet olarak Türk milletinde var olan istiklâl inancı ve tehlikeye düşen istiklâlin kurtarılması için milletin azim ve kararı önemle belirtilmiştir ki, na-müsait şartlarda dahi Kuvâ-yı Milliye'nin dayanacağı asıl güç bu olacaktır. Milletin azim ve kararı aynı zamanda millî bir kuvvettir.

Amasya Tamimi, mücadelenin başlarında düşünüldüğü gibi başarının ancak Kuvâ-yı Milliye'nin harekete geçirilmesi ile sağlanabileceği düşüncesinden hareket edildiğini göstermektedir. Zaten Anadolu'nun hemen her yerinde varlığı ve geleceğinin tehlikede olduğunu gören Türklerin cemiyetler kurmak ve kongreler düzenlemek suretiyle mahallî tepkileri belirmeye başlamıştı.

Bu tarihlerde, Paris Barış Konferansı'na başvuran Ermenilerin Çukurova da dâhil olmak üzere Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulması yönündeki istekleri üzerine Erzurum'un Ermenistan'a verileceği şayiası Erzurum halkını galeyana getirmiştir. Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 17 Haziran 1919'da Erzurum'da bir vilâyet kongresi toplamış ve şu kararları almıştır:

"-Osmanlı câmiasından, yani vatandan ayrılmamak için her türlü ihtimali göz önüne alarak bu yolda hiç bir fedakârlıktan kaçınmamayı ve hiç göç etmemeyi ilke olarak kabul etmek.

-Her ne suretle olursa olsun memleket bir Ermeni saldırısına uğrarsa bunu şiddetle karşılamak ve milli varlığımızı son ferdin ölümüne kadar korumak."

Bu kararlar mahallî olmakla birlikte millî varlığın muhafazası için her şeyin göze alındığını göstermesi bakımından önemlidir.

Damat Ferit Paşa'nın, Osmanlı Devleti idaresinde muhtar bir Ermenistan'ı kabul edeceklerini Paris Barış Konferansı'na bildirmesi, Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni harekete geçirmiş ve Doğu vilâyetlerinin katılımı ile Erzurum'da bir kongre toplanmasına karar verilmiştir. Amasya Tamimi'nde Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmış iken Erzurum'un yaptığı daveti kabul eden Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a hareket etmiştir. Kongre 23 Temmuz 1919 günü olaysız açılmış, Mustafa

Kemal Paşa kongre başkanlığına getirilmiş ve tarihi kararlar alınmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Kongrenin açılışında yaptığı konuşmasında, istiklâl uğrunda namusuyla dövüşen Türk milletinin Mondros Mütarekesi ile silahını bıraktığını, fakat millî izzet-i nefsin tecavüzlere uğradığını, Rum ve Ermeni unsurların gördükleri teşvik sebebiyle millî namusu yaralayacak taşkınlıklarda ve tecavüzlerde bulunduklarını belirterek, reva görülen bu haksızlıklardan müteessir olan millî vicdanın uyanarak Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye, Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye, Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi adlarla aynı mukaddesatın temini için ortaya çıkan millî akımın bütün vatana yayıldığını, bu ruhun mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtaracağını ve son sözü söyleyeceğini ifade etmiştir. Haziran ayında toplanan ilk kongrenin ve bu kongrenin toplanma gerekçesine baktığımız zaman her ikisinin de bölgede bir Ermeni devleti kurulması düşüncesi ve kararına bir tepki olduğu, mahallî çareler aramaya ve kararlar almaya matuf kongreler olduğu görülür. Böyle olmakla birlikte gerek kongre öncesinde, gerekse kongrenin açılışında yaptığı konuşmaları ile Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'ni mahallî bir toplantı olmaktan çıkarmış, bütün memleketin ve milletin geleceğine şamil bir kongre hâline getirmiştir. Nitekim kongrede alınan kararlar, Mustafa Kemal'in "Türk milleti, tek bir mukavemet çatısı altında birleştirilebilir ise memleketin istilâdan kurtarılacağı ve bağımsızlığa kavuşulacağı" görüşü istikametinde alınan kararlar olmuştur. Bu kararlar aynı zamanda Millî Mücadele'nin esaslarını belirleyen hükümleri ihtiva etmektedir.

Erzurum Kongresi'nde öncelikle "Milli hudutlar içinde vatanın ayrılık kabul etmez bir bütün olduğu" belirtildikten sonra "Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde milletin birlikte müdafaa ve mukavemet edeceği" ifade edilmiştir.

Kongrede alınan "Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve İrade-i Milliye'yi hâkim kılmak esastır." kararı, hem Millî Mücadele'nin esasları olarak Kuvâ-yı Milliye'yi işaret etmesi; hem de Kuvâ-yı Milliye'ye daha geniş bir anlam yüklemiş olması itibarıyla önemlidir. Kararın orijinalinde "Osmanlı vatanının tamamıyeti ve istiklâl-i millimizin temini ve makam-ı saltanat ve hilâfetin masuniyeti için Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır." denilmektedir. Açıkça anlaşılacağı gibi Kuvâ-yı Milliye'nin amacı vatanın bütünlüğü, millî istiklalin temini ve Saltanat-Hilafet makamının korunması olarak belirtilmiştir. Burada

Kuvâ-yı Milliye, maddi-manevi bütün kuvvetleri/değerleri ile millî varlık (millet) anlamında kullanılmıştır ki, yürütülecek olan mücadele, vatani parçalanmış, bağımsız yaşaması tehlikeye düşmüş olan milletin, sahip olduğu bütün kuvvetleriyle varlığını ve hayatiniyetini devam ettirmesi sebebine dayanacaktır. Bu ifade aynı zamanda mücadelenin meşruiyetinin bir ifadesiydi. Osmanlı Devleti her ne kadar cihan harbinde yenilmiş ve mütareke imzalamışsa da kazanan devletler/milletler kadar Osmanlı'nın da yaşama hakkı vardır. Gerek mütarekedeki hükümler gerekse Paris Konferansı'nda alınan kararlar Türklerin yaşama hakkına kastedilmiş olduğunu göstermektedir. Bu itibarla devletlerarası hukukun Osmanlı Devleti hakkında almış olduğu kararları, Türk milletinin varlığına ve yaşamasına imkân tanımayan gayr-ı meşru kararlar olduğu kabul edilmelidir. Bu durumda Türk milletinin, varlığını kabul ve devam ettirecek bir mücadeleye hakkı vardır. Bu itibarla mücadelenin ilk ve asıl sebebi milletin varlığıdır.

Burada kullanılan Kuvâ-yı Milliye kavramını, devamında kullanılan irade-i milliye kavramı ile birlikte düşünersek; verilen anlam daha sarîh hâle gelir. Esasen Kuvâ-yı Milliye'nin de hâkim kılınması amacı olduğu hâlde aynı cümlede bu iki kavram ayrılmıştır. Anlaşılan odur ki, İrade-i Milliye'nin hâkim kılınması için öncelikle Kuvâ-yı Milliye'nin sebep ittihaz edilmesi ve harekete geçirilmesi şarttır. Bu esas üzerinden hareket edilir ise mücadelenin hem meşruiyeti/haklılığı belirtilmiş olur hem de tabii olarak haklı bir davaya inanan millet bu mücadelede fiilen yer alabilir.

Erzurum Kongresi'nde alınan bu kararın sadece Millî Mücadele'nin başlatılması için alınmadığını, gelecekle ilgili tasavvurun da bir ifadesi olarak telaffuz edildiğini belirtmemiz gerekmektedir. Devamında yer alan "Hristiyan unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozucu imtiyazlar verilemez." ve "Manda ve himaye kabul olunamaz." kararları da tasavvur edilen devlet ve toplum hayatının tamamen millî olacağına, milletin bizzatı varlığı ve hâkimiyeti esasına dayanacağına işaret etmektedir. Bu itibarla Millî Mücadele'den sonra da millî varlığın hayatiniyetini devam ettirmesi esas/sebebi millî iradenin hâkimiyeti şartına bağlanmıştır ki, böylece nihai ve daimi amacın bir ifadesi olarak Kuvâ-yı Milliye'ye çok daha geniş bir anlam yüklenmiş olmaktadır. Atatürk, "Millî Mücadele, harici istilaya karşı vatanın kurtuluşunu yegâne hedef kabul ettiği hâlde Millî Mücadele başarıya yaklaştıkça irade-i milliye idaresinin bütün esaslarını gerçekleştirmesi tabii ve kaçır-

nılmaz bir tarihi seyirdir.” demek suretiyle bu konuya açıklık getirmektedir.

İktidarın Kaynağı Olarak Kuvâ-yı Milliye

Amasya Tamimi ile başlayan, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle devam eden süreçte iktidarın, Kuvâ-yı Milliye’ye dayanması gerektiği; dolayısıyla milletin iradesini ortaya koyamayan İstanbul Hükümeti’nin meşruiyetinin kalmadığı iddiası İstanbul yönetiminin tavrını belirgin hâle getirmiştir. Genel olarak İstanbul yönetiminin Kuvâ-yı Milliye’nin tedibi ve önlenmesi yönünde bir tavır aldığını görmekteyiz ki, bu tavrın, mütarekeyi imzalayan bir yönetimin, imzasına sadık kalmak arzusu ile izahı yeterli olmayacaktır. Zira en azından son 20-30 yıl içinde yaşanan olaylar ve badirelerin devlet erkânının hafızasından silindiği düşünülemez. Kaldı ki, galip devletlerin mütareke hükümlerine mugayir işgalleri de sadakati anlam-sız hâle getiriyordu. Mütarekeyi imzalayan yönetimin tutumunu, devletin mevcudiyetini *“teşebbüs-i siyasiye”* ile sağlayacağı kanaatini taşıması ile izah mümkün ise de bu tercihin, mevcut meşru yönetimin mecburiyeti kadar acziyeti olarak telâkki edilmesi de kaçınılmazdır. Bu durumda Amasya Tamimi’nde ifade edildiği gibi işgal ve kuşatma altındaki bir hükümetin alenen ve fiilen Kuvâ-yı Milliye’yi tasvip ve desteklemesi beklenemez. Bununla birlikte İstanbul yönetiminin ve yönetimdeki bazı kimselerin hadiselerin gelişimine bağlı olarak zaman zaman zımnen veya mecburen Kuvâ-yı Milliye’yi destekler bir tavır ortaya koydukları da belirtilmelidir. Harbiye Nezâreti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyâseti, Türk ordusunun komuta heyetini oluşturan kurmaylardan meydana gelmekte idi ve görev yapan Harbiye Nazırları ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reislerinin çoğu Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklemişlerdir.

Şevket Turgut Paşa, görevde kalabildiği süre içinde hükümeti cesur ve isabetli kararlar almak için zorlamış, alınabilecek tedbirleri düzenlemeye çalışmış ve Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklemiştir. İşgal bölgesinde bulunan ordu birlikleri de aktif bir mücadelenin içinde olmuşlardır. Ancak İstanbul Hükümeti’nde yer alan bütün nazırların aynı tavrı göstermedikleri görülmektedir. Mesela Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey, 23 Haziran 1919 tarihinde resmî makamlara gönderdiği tamimde Mustafa Kemal Paşa’nın İngiliz Yüksek Temsilcisi’nin talep ve ısrarıyla azledildiğini açıkça belirtmiş; kendisiyle hiçbir resmî muamelede bulunulmamasını ve hiçbir talebin yerine getirilmemesini istemiştir. Tamimde Ali Kemal Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın büyük bir asker olmakla birlikte zamanın siyasetini yeterince bilme-

diğini, aşırı hamiyet ve gayretlerine rağmen yeni görevinde başarılı olamadığını ifade etmiştir. Ali Kemal Bey, bu önemli ve vahim zamanda herkesin en büyük görevinin Barış Konferansı’nca Osmanlı’nın mukadderatı hakkında karar verilirken, beş yıldır yapılan deliliklerin hesapları görülürken *“aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek gerektiğini”* ifade etmiştir. Bu tamimdeki ifadeler İstanbul Hükümetlerinin genel tavrını ortaya koyması bakımından önemlidir. İstanbul Hükümeti, işgaller karşısında ortaya çıkmaya başlayan Redd-i ilhak ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin ve milis kuvvetlerin başlattıkları mahalli direnişlerin ahaliyi haksız yere kırdırmaktan başka hiçbir fayda sağlamadığı görüşündedir. Ancak Ali Kemal Bey’in de açıkça belirttiği gibi İngilizlerin baskılarının (teklif ve ısrarlarının !), İstanbul Hükümeti’nin Kuvâ-yı Milliye’ye karşı tavrını belirleyici olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kimi İstanbul Hükümeti’nin Kuvâ-yı Milliye’yi kabule zorlanması ve desteklemesi hususundaki en çarpıcı gelişme şüphesiz Amasya protokolüdür.

Erzurum Kongresi’nde alınan kararlar daha sonra toplanan Sivas Kongresi’nde de kabul edilmişti. Amasya Tamimi’nde millî bir heyetin kurulması ifade edilirken Erzurum ve Sivas Kongrelerinde millî meclisin derhal açılması kararı ile hükümetlerin millî iradeye tâbi olması isteniyordu. Anadolu’da millî bir meclisin kurulması yönünde sarf edilen çabalar İstanbul Hükümeti’ni harekete geçirmiş, Mustafa Kemal’in bulunduğu yerde yakalanıp gönderilmesi emrini çıkarmıştır. İstanbul Hükümeti ile başlayan gerginlik üzerine Heyet-i Temsiliye, 12 Eylül 1919 tarihinde bir tebliğ yayınlayarak İstanbul’da meşru bir kabine iş başına gelinceye kadar haberleşmenin kesileceğini bildirmiştir. Bu kararın akabinde Damat Ferit Paşa kabinesi düşmüş ve Ali Rıza Paşa yeni hükümeti kurmuştur. Ali Rıza Paşa’nın, Temsil Heyeti ile iş birliği yapmak için irtibata geçmesi üzerine İstanbul Hükümeti ile başlayan yazışmalarda iktidarın asıl/ meşru kaynağı olarak Kuvâ-yı Milliye’nin kabulü ve bu esastan hareketle millî teşkilâtın meşruiyeti söz konusu edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 2/3 Ekim 1919 tarihli tamimi ile yeni kabinenin, Millî Meclisin toplanmasına kadar milletin mukadderatı hakkında hiçbir şekilde taahhüde girmemesini; Sulh Konferansı’na tayin olunacak murahhasların, milletin emellerini müdrik ve itimadına mazhar ehl-i vukuf ve iktidardan seçilmesini istemiştir. Bu ifadelerden millî meclis olmadan milletin kararına istinaden icraatta bulunması hâlinde yeni kabinenin meşru olmayacağı anlamı çıkmaktadır. Bu isteklerde görü-

leceği gibi milletin mukadderatı konusunda kararları yine milletin vermesi, yani Kuvâ-yı Milliye'nin hükümetçe esas alınması şartı ileri sürülmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın bu tamimi dışında Sadaret'ten ve Harbiye Nezareti'nden gönderilen telgraflarda da yeni hükümetin millî iradenin hâkimiyetini kabul ettiği, milletin kararı alınmadan milletin mukadderatı hakkında hükümetin karar almayacağı ve hiçbir resmî taahhüde girişmeyeceği, mütareke tarihindeki sınırlar içinde ve Wilson Prensiplerine göre memleketin bütünlüğünün sağlanmasına çalışılacağı ve vatanın parçalanmasına engel olunacağı, Barış Konferansı'na gönderilecek delegelerin Mustafa Kemal'in istediği vasıflarda kişiler olacağı ifade ediliyordu.

Karşılıklı yazışmaların ardından İstanbul Hükümeti, Temsil Heyeti ile anlaşmak üzere Anadolu'ya Bahriye Nazırı Salih Paşa başkanlığında bir heyet göndermiştir. 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde iki taraf arasında görüşmeler yapılmış ve üçü açık ikisi gizli olmak üzere beş protokol imzalanmıştır. Ancak Amasya Protokolü'nde alınan kararlara uygun bir hareket tarzı ortaya konulamamıştır. Salih Paşa İstanbul'a dönünce Amasya'da benimsenen esaslara uygun çalışmalara başlamışsa da Meclis-i Mebusan'ın nerede toplanacağı konusunda Heyet-i Temsiliye ile ihtilâfa düşülmüştür. Amasya Protokolü ile alınan kararların hayata geçirilememesi sebebiyle Amasya Mülâkatı, İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye'nin birbirine üstünlük kurmak teşebbüsü olarak görülmüştür. Netice ne olursa olsun burada üzerinde düşünülmesi gereken asıl mesele İstanbul (Ali Rıza Paşa) Hükümeti'nin hangi sebebe istinaden Heyet-i Temsiliye'yi muhatap aldığı ve Kuvâ-yı Milliye'yi kabule zorlandığıdır. Esasen İstanbul Hükümeti Kuvâ-yı Milliye Teşkilâtı'nı değil iktidarın millî iradeye ve Kuvâ-yı Milliye'ye dayanması gerektiği fikrini kabul etmiştir. Aksi takdirde hükümetin varlık sebebi ve meşruiyeti kalmayacak veya kabul görmeyecektir. Bu açıdan bakılırsa yeni kurulan Ali Rıza Paşa Kabinesi, Sivas Kongresi kararlarıyla hemfikir görünmeye ne kadar gayret gösterirse göstereceği gibi Mustafa Kemal Paşa da kabineye tâbi olmayı kabul edemezdi. Bu kabine de Damat Ferit gibi İtilaf Devletlerinin herhangi biriyle harbe girişmesinin imkânsızlığına inanmış bulunuyordu. Tabiatıyla bu protokole rağmen İstanbul yönetimi, sebebi ne olursa olsun Kuvâ-yı Milliye lehinde bir tavır izleyememiştir.

Her şeye rağmen Amasya Protokolü'nde alınan kararlar, zımnen de olsa İstanbul Hükümeti'nce Kuvâ-

yı Milliye'nin kabulü ve desteklenmesi olarak telâkki edilmiştir. Millî Meclis'in açılması ve güvenlikte olmayan İstanbul'da toplanmasının uygun olmadığı kararına rağmen Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da açılması (12 Ocak 1920) ve burada Misak-ı Millî'nin kabul edilmesi (28 Ocak 1920) de Amasya Mülâkatı kararlarının zımnen de olsa uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir. Mustafa Kemal ve arkadaşları, mücadelenin başından itibaren milletin varlığı ve haklarının ifade edildiği, mukadderatı konusunda karar verecek merci olarak millî meclisi işaret etmişler ve İstanbul'da açılmasının sakıncalarına dikkat çekmişlerdi. Esas olan meclisin açılması ve millî olmasıdır. Milletin siyasi kudretini azami olarak kullanması gereken merci Meclis-i Mebusan kabul edilmiş, Meclis-i Mebusan var iken başka bir meclis açmak yoluna da gidilmemiştir. Bu itibarla her şeyden önce millî meclisin açılması kararının alınmasında Amasya görüşmelerinin ve alınan kararın etkisi muhakkaktır. Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına 17 Şubat 1920 tarihinde yayınladığı tamimde cemiyetin, "İrade-i milliyenin tecelligâh-ı kanunisi olan Meclis-i Mebusan'ı açarak hâkimiyet-i milliyeyi teyide muvaffak olduğunu" ifade etmiştir. Millî iradenin meşru/yasal olarak tecelli edeceği/etmesi gereken meclisin açılmasının başarılmaması, Hâkimiyet-i milliyenin kabulü anlamına gelmekle birlikte iktidarın Kuvâ-yı Milliye'nin (milletin) bizatihi uhdesine geçtiği söylenemez. Bu yöndeki önemli bir teşebbüs olarak telâkki etmek daha doğru olacaktır.

Millî iradenin, meşru hakkını kullanarak millî varlığın mukadderatını tanzim eden bir metin olarak Misak-ı Millî'nin millî mecliste kabulünü sağlaması da Kuvâ-yı Milliye'nin bir başarısı olarak görülmelidir. Zira mecliste, milletin mukadderatı hakkında karar verilmeye çalışılırken aynı zamanda yıkılan Osmanlı Devleti'nin yerine kurulması tasavvur edilen millî devletin, haklı/meşru bir gerekçeye dayanması gerekiyordu. Bu itibarla Misak-ı Millî, devletlerarası hukukun kabul ettiği bir prensibe dayandırılmıştır. Wilson Prensipleri esas alınarak hazırlanan Misak-ı Millî, esasen Osmanlı Devleti'nin tam olarak tasfiye edildiğini gösteren bir belge olduğu gibi yerine kurulacak olan devletin bağımsız ve millî bir devlet olacağını da beyan eden bir belgedir.

Misak-ı Millî'de, mütareke sınırları dışında kalan kısımların mukadderatının ahalisinin serbestçe verecekleri oya göre tayin edilmesi kabul edilirken, mütareke sınırları içinde ve dışında din, kültür ve amaç bakımından bir olan, birbirine karşılıklı hürmet ve

fedakârlık hisleri taşıyan, gelenekleriyle (hukuk-ı ırkiye ve içtimaiyyeleriyle) yaşadıkları muhitin şartlarına tamamıyla uyan Osmanlı İslâm çoğunluğuyla meskûn bulunan kısımlarının tamamının gerçekten ve hükmen hiçbir sebeple birbirinden ayrılamaz bir bütün olduğu beyan edilmiştir. Misak-ı Millî’de yer alan “... azınlıkların hukuku civar ülkelerdeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifade etmeleri şartı ile kabul ve temin edileceği” ifadesinden de açıkça anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti’ndeki bütün Türk/Müslüman olmayan unsurlar ayrılmakta din ve soy bakımından bir olan kitlenin, yani Türk kitlenin bütünlüğü tanımlanmaktadır. Bu hüküm aynı zamanda azınlık unsurlarla birlikte millî kuvvetlerden bahsedilemeyeceği, dolayısıyla millî iradenin hâkim olduğu bir devlet ve toplum yapısının kurulamayacağı gerçeğinin bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Misak-ı Millî ile Türk milletinin üzerinde bağımsız yaşayacağı bir vatanın sınırları çizilirken aynı zamanda mücadeleyi başarması hâlinde Kuvâ-yı Milliye’nin millet-i hâkime olarak iktidarı ifade edilmiştir.

Mütareke sonrası İstanbul’un resmen işgali üzerine 18 Mart 1920 tarihinde son toplantısını yapan Meclis-i Mebusan’da hazırlanan takirde “Her şeyden evvel fikir hürriyeti ve vicdan istiklâline bağlı olan bu mukaddes vazifenin emniyetle yapılmasına imkân kalmadığı” ifade edilerek müzakerelerin geri bırakılması teklif edilmiştir. Bu teklif ittifakla kabul edilmiş, Meclis-i Mebusan artık tekrar açılmamak üzere kapanmıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Ankara’da açılması gerçekleşecektir. Mustafa Kemal Paşa, Ankara’da TBMM’nin toplanması kararını 19 Mart 1920 tarihinde Vilayetlere, Müstakil Livalara ve Kolordu Kumandanlıklarına bir tamim ile bildirmiştir. Bu tamimin hemen girişinde “Merkez-i devletin dahi Düvel-i İtilafiye tarafından resmen işgali, kuvve-i teşriye ve adliye ve icraiye ibaret olan kuvâ-yı milliye-i devleti muhtel etmiş...” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile Kuvâ-yı Milliye tabirine çok daha geniş bir mana yüklenmiştir ki, yasa, yargı ve yürütme kuvvetleri (erkleri) devletin millî kuvvetleri olarak telâkki edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 27/28 Mart 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey’e şifreli telgrafında da İstanbul’un resmen ve fiilen İngilizler tarafından işgaliyle “kuvâ-yı devletin” baskı ve esaret altına alındığını, bu yüzden milletvekillerinin mukadderat-ı memleket hakkında görevlerini yerine getiremeyeceklerini belirttikten sonra “devlet ve milletin kuvâ-yı umumiyesini” hüküm ve murakabesi altında bulunduracak fevkalâde bir meclise şiddet-

le ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi devlet ve milletin bütün kuvvetlerinin tecelli ettiği yer olarak meclis gösterilmiştir. Tabiatıyla devletin ve milletin mukadderatı hakkında karar verecek olan merci, Kuvâ-yı Milliye’nin iktidarındaki meclis olarak telâkki edilmiş olmaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açıldıktan hemen sonra hükümetin kurulması ile ilgili bir önerge vermiştir. Önergede mecliste yoğunlaşan millî iradenin, fiilen vatanın mukadderatına el koyduğunu tanımanın esas olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üstünde başka bir kuvvetin bulunmadığı, yasama ve yürütme yetkilerini topladığı ifade edilmiştir. Bu ifadeler millî mücadelenin en başından itibaren beyan edildiği üzere milletin mukadderatına karar verecek olan meclisin ve iktidarın Kuvâ-yı Milliye’ye dayandığının ifadesinden başka bir şey değildir.

20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun (Anayasa’nın) hemen ilk maddesinde hâkimiyetin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu ifade edilmiş; ikinci maddesinde de “Yürütme kudreti ve kanun yapma salahiyeti milletin tek ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi’nde tecelli eder ve toplanır.” hükmü yer almıştır. Millî meclisin açılması ve akabinde Anayasa’nın ilan edilmesi ile meşruiyet konusunda önemli bir adım atılmış oluyordu. Artık Kuvâ-yı Milliye marifetiyle yürütülen millî mücadelede kazanılan askerî başarılar, nihayet Lozan’da Türk istiklâlinin teyidini sağlayacak ve kaçınılmaz tarihî bir seyir olarak millî iradeye dayalı bir yönetim olarak Cumhuriyet ilan edilecektir.

Sonuç

İstiklalin tehlikeye düşmesi ihtimaline karşı milis kuvvetlerle direnilmesi ve vatanın savunulması görüşünün Millî Mücadele’den önceki tarihlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında İttihatçılar da savaşın kaybedilmesi hâlinde Anadolu’nun mutlaka işgal edileceğini hesap ettiklerinden Kuvâ-yı Milliye’nin kurulmasına çalışmışlardır. Osmanlı Devleti Dünya Harbi’nde kaybetmiş ve şartları ağır bir mütareke imzalamıştır. Mütarekeden sonraki gelişmeler, Osmanlı Devleti’nin elde kalan bütün topraklarını paylaşan galip devletlerin tasavvur ettikleri yeni düzende Türk milletine hayat hakkı tanımayacaklarını gösteriyordu. Milletin istiklali gerçekten tehlikeye düşmüştür. İşgal ve baskı altındaki İstanbul yönetimi milletin varlığını ve haklarını koruyamayacağından, bizatihi millette mevcut olan kuvvetlerin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Tabiatıyla girişilecek olan mücadele bizatihi millete ve millî kuvvet-

lere dayanmak zorundaydı. Ancak burada belirtmek gerekir ki, Kuvâ-yı Milliye, işgaller karşısında bir tepki olarak aniden ortaya çıkmamıştır. Esasen tarihî gelişmelerin zorladığı millî ve bağımsız bir devlet kurmak fikri Kuvâ-yı Milliye'nin ortaya çıkmasının temel sebebidir. Bu itibarla tarihî, fikri, askerî ve siyasi amiller Kuvâ-yı Milliye'yi ortaya çıkardığı gibi bu kavrama farklı anlamlar kazandırmıştır.

Öncelikle "Millette bulunan direniş ruhu/inancısı, azim ve kararına" Kuvâ-yı Milliye denildiği gibi mevcut Osmanlı ordusuna destek olarak direnişte bulunan "milis kuvvetleri" ve "Milletin mukadderatı için mücadele etmek üzere kurulan millî teşkilâtlar" da Kuvâ-yı Milliye olarak adlandırılmıştır. Amasya Tamimi'nde tehlikeye düşen istiklâlin kurtarılması için milletin azim ve kararı önemle vurgulanmış, bizatihi millette bulunan kuvvetler harekete geçirilmek istenmiştir. Bu suretle milletin milis kuvvetler hâlinde teşkilatlanması mümkün olacaktır.

Erzurum Kongresi'nde daha geniş bir anlam kazanan Kuvâ-yı Milliye, "maddi-manevi bütün kuvvetleri/değerleri ile millî varlık (millet)" anlamında kullanılmıştır. Yürütülecek olan mücadele, vatani parçalanmış, bağımsız yaşaması tehlikeye düşmüş olan milletin, sahip olduğu bütün kuvvetleriyle varlığını ve hayatiyetini devam ettirmesi sebebine dayanacaktır. Böylece Millî Mücadele'nin amacı/esası

açıkça beyan edildiği gibi mücadelenin hukuki/meşru sebebi olarak da Kuvâ-yı Milliye gösterilmiştir.

Millî Mücadele döneminde millî temsilin sağlanması gereğinden hareketle Kuvâ-yı Milliye, "İktidarın kaynağı olan milletin bizzat elinde bulunması gereken kuvvetler (yasama, yürütme ve yargı erkleri)", "Milletin mukadderatına karar verecek olan merci olarak millî meclis" anlamlarında kullanılmıştır.

İşgal altındaki İstanbul yönetiminin Kuvâ-yı Milliye'ye dayanmadığı ve milletin istiklalini sağlamayacağı iddiası iktidarın meşruiyetini gündeme getirmiştir. Bazı İstanbul Hükümetleri ve yönetimdeki bazı kimseler, hadiselerin gelişimine bağlı olarak zaman zaman zımnen veya mecburen Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemişlerdir.

Kuvâ-yı Milliye, "Misak-ı Milli'nin sebebi ve ka-bulünü sağlayan kuvvetler", "Devletin millî, milletin hâkim olmasını sağlayan kuvvetler" ve nihayet "Yeniden tesis edilen yönetimin dayanacağı irade ve kuvvetler" anlamlarında da kullanılmıştır.

Bütün bu anlamlarla birlikte düşünülürse Millî Mücadele'nin esası olarak kabul edilen Kuvâ-yı Milliye, yeni Türk devletinin millî temeller üzerinde kurulmasını sağlayan ve ilelebet yaşamasını murat eden yegâne güç olarak Türk milletin bizatihi kendisini işaret etmektedir.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Kaynakça

Ağaoğlu, Samet, Kuvayı Milliye Ruhu, Ankara, 1981.

ATASE Arşivi. K1. 308 Ds. 58-35 F.5, 40.

Atatürk, Kemal, Nutuk, (1919-1927), AAM yayını, Ankara, 1989.

Atatürk, Kemal, Nutuk, Vesikalar, C. III, İstanbul, 1960.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1919-1938), C. I-III, (Toplayan: Nimet Arslan), TİTE yayını, Ankara, 1981.

Aybars, Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. I, İzmir, 1984.

Aydoğan, Erdal, Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal, Ankara, 2000.

Budak, Mustafa, İzmir'in İşgali Süresince Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Direnişle İlgili Tavrı", 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumu Bildiriler, AAM yayını, Ankara 2011.

Buytuğlu, Hamdi, "Millî Mücadele Başlıyor", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, C. III, S. 17, (Şubat, 1969)

Cebesoy, Ali Fuat, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul, 2000.

Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk, İstanbul, 1981.

Evsile, Mehmet, "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", AAMD, C. XIV, S. 40, (Mart, 1998).

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, Vesika no: 19; S. 79, Vesika no: 1731.

Jaeschke, Gotthard, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, (Çev.Cemal Köprülü), TTK yayını, Ankara, 1991.

Kasalak, Kadir, Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi, Genel Kurmay Başkanlığı yayını, Ankara, 1993.

Köstüklü, Nuri, "Batı Anadolu Ateşleri İçinde: Yunan İşgalleri ve Kuvâ-yı Milliye", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.I, AAM yayını, Ankara, 2012.

Köstüklü, Nuri, "Kuvâ-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.I, AAM yayını, Ankara, 2012.

Köstüklü, Nuri, Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara, 1990.

Millî Egemenlik Belgeleri, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı yayını, Ağustos, 2015, s.16, 20.

Orbay, Rauf, Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, C.I, İstanbul, 1993.

Özgiray, Ahmet, "Millî Hakimiyet İşığı Altında M. Kemal Paşa-A. Rawlinson Görüşmeleri (1918-1921)", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. VI, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İzmir, 1991.

Selek, Sabahattin, Anadolu İhtilali, C. I, İstanbul, 1987.

Selek, Sabahattin, İsmet İnönü, Hatıralar, C. I, İstanbul, 1985.

Soysal, İsmail, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C. I, (1920-1945), TTK yayını, Ankara, 1989.

Taçalan, Nurodoğan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet yayını, İstanbul, 1970.

Tansel, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, MEB yayını, C. I, İstanbul, 1991.

Turan, Mustafa, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi: Milli Temsil Meselesi", Gazi Akademik Bakış, C. V, S.10, (Yaz 2012)

Turan, Mustafa, Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923, 3. Bsk., Ankara, 2014

Türkmen, Zekeriya, "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Hareketi ve Müfettişlik Bölgesindeki Faaliyetleri", 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumu Bildiriler, AAM yayını, Ankara 2011.

Uçarol, Rifat, Siyasi Tarih, (1789-1999), 5. Bsk. İstanbul, 2000.